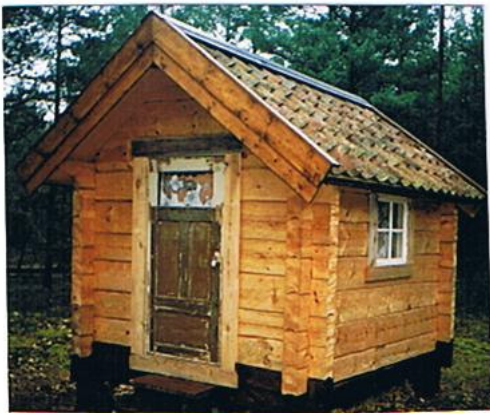

Timra ett hus själv!

Ja, svårare än så är det faktiskt inte - här får du en introduktion av tillvägagångssätt samt tips på hur du kan gå vidare och söka såväl teoretisk som praktisk kunskap.

Friggebod, timringskurs SSTF

“Säga vad man vill om de gamla timrade husen. Visserligen var de opraktiska när vi använde spännpapp på väggarna. Genom sin benägenhet att sjunka ihop, sätta sig, förorsakade de alltid otrevliga bucklor på papp och tapeter. Men det blev en stomme i såna hus, som gladeligen stått emot en påfrestning av en äkta amerikansk tornado. Byggde amerikanerna på sådant sätt, behövde inte hela städer blåsa omkull. Det finns mycket i vår gamla byggnadsteknik som i hög grad överträffar allt utländskt importerat mick-mack. Skada blott att vårt svenska folk så litet förstår att hålla på det inhemska, gedigna och verkligt vackra i vårt gamla, från förfäderna ärvda byggnadskultur”

Ur ”August Holmbergs byggnadslära”

Arbetsuppgiften kräver en del planering; t. ex. anskaffande av timmer, verktyg och lämplig lokal. De två viktigaste förutsättningarna för att lyckas är dock:

- **Bygg litet!** Erfarenheten har visat att storstilade planer om att bygga sitt eget bostadshus resulterat i sju svåra år av hungersnöd, skilsmässor, ryggskott och håravfall.

För en byggnad på maximalt 15 m² och 3 mnockhöjd behövs heller inget bygglov.

- **Bli vän med tiden!** Detta fenomen är din mest trogne följeslagare under projektet. Se tiden som en oändlig resurs som ger dig möjlighet att åstadkomma något av hög kvalitet, inte som en fiende att kämpa och tävla mot. Detta synsätt har en historisk förankring; man byggde åt sig själv och avsatte erforderlig tid för att åstadkomma en välbyggd konstruktion med lång livslängd. Du kommer se det direkta sambandet mellan den tid du lägger ner och byggnadens kvalitet, se det skapande arbetet som en målsättning i sig. När du är färdig kommer du konstatera att det du skapat har ett mervärde jämfört med en stuga av skeva plank köpt på en stormarknad.

Hantverket

I Norden har timringstekniken förekommit i c:a 1000 år, omkring år 1900 började andra konstruktioner för husbyggnation användas.

Hantverket har utvecklats och förfinats efterhand, därmed har också regionala skillnader uppstått avseende virkeshantering, timringsteknik och konstruktion av knutar. Inte minst förekommer också språkliga skillnader med olika benämningar på byggnadsdelar och verktyg.

Alla kan lära sig timra, bemärk dock att det tar flera år innan hantverket bemästras till fullo.

Har du tidigare erfarenhet eller anser dig osedvanligt händig kan du genomföra projektet enbart med hjälp av denna artikel, för de allra flesta är det dock rekommendabelt att komplettera med någon form av praktiskt inriktad kurs.

Timmer

Tätvuxen furu med stor kärnandel föredras (furukärna anses rötbeständig).

Det underlättar om träden är raka och har liten avsmalning.

Kvistar är ingen nackdel rent tekniskt avseende t. ex. hållfasthet, däremot innebär det generellt mer arbete då stockarna passas ihop/långdraget utföres.

Även gran har använts, ibland i själva timmerväggarna men framförallt i takkonstruktionen.

Om ek har funnits att tillgå har det också använts, dels till väggarna generellt men oftast bara till syllvarvet.

Den teknik som jag i det följande beskriver, timring med torrt virke, är mest utbredd i södra Sverige.

Med torrt avses i detta fallet vinterfällt virke som fått torka 1,5 år till vår/sommar påföljande år.

Knutar

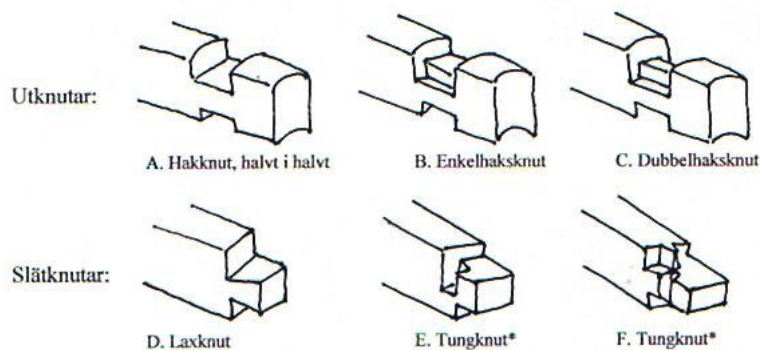
Det finns närmare 300 olika knutar, här visas några exempel.

Knutarna indelas principiellt i två olika typer; slät- resp utknutar.

Slätknuten blev vanlig under 1800-talet, då landsbygdens hus började brädfodras. (det är också dessvärre vanligt att någon kvicktänkt typ i samband med brädfodring sågat av knutarna på utknutskonstruktioner, vilket äventyrar husets stabilitet)

Generellt anses slätknutarna därmed vara en modernare konstruktion.

Dock finns ingen regel utan undantag och två av de redovisade slätknutarna förekommer på Granhults Kyrka* (Småland) från 1220-talet.

Timmermannens verktyg

Yxor finns i flera utföranden, principiellt kan dessutom två tillverkningsmetoder av *yxskallen* förekomma; *stålade* (vållda) och *helstålade*.

I det första fallet smides ett särskilt hårt eggstål (hög kolhalt för att vara hårdbart) in i ett ämne av mjukare smidesjärn. De yxor som är *helstålade* smides istället i ett stycke av samma hårda stål (även detta med hög kolhalt). I bägge fallen *hårdas* (upphettas och hastigt avkyles) eggpartiet.

Fördelen med *stålade* yxor är möjligheten att anbringa skärpbeständigare (dyrare) eggstål, *helstålade* yxor anses dock ha överlägsen hållfasthet avseende *ögat*, *nacken* och *bladet*.

Två huggyxor (1) är lämpliga vid timring, en med vikt < 1 kg för knutarbeten samt en tyngre för grövre huggning.

Förutom huggyxor användes *skrädyxa/bila (2)*, vilken kan ha olika utseende. Den större här visade modellen benämnes *bredbila (3)*.

Oavsett typ använde man dessa yxor för att *skräda* timret, dvs. hugga bort det virke man för ändamålet (bjälken, sparren, väggtimret) inte behövde. Detta arbete utfördes förr oftast på plats i skogen.

Bandkniv (4) används för att avverka kvistbulor och barkrester på stocken. Bandkniven hålls med båda händerna och dras mot kroppen och skär därmed bort överflödigt material (från stocken!)

Navare (5, 6) används till att borra hål för *dubbarna* (vertikala käppar mellan stockarna). Det finns två typer; spiralborr och skedborr. Skedborr är den äldre, spiralborren blev allt vanligare från mitten av 1800-talet.

Dragjärnet, mejan (7) är till konstruktionen lik en passare, den användes till att markera en rits på den övre stocken vid timring. Denna rits utgör mall för hur *långdraget* på övre stockens undersida skall huggas. Ritsen följer den undre stockens kontur och blir mycket exakt, huggs *långdraget* noggrant kommer stockarna passa mycket väl och väggen blir tät.

Tumstock (8) användes för mätning, finns numera med både tum- och meterskala. *Tumstock* och penna kan, liksom *dragjärnet*, användas för att markera *långdragets* kant på den övre stocken.

Vattenpass (9) för att åstadkomma våg- och lodräta ytor vid t. ex. knutarbeten.

Stämjärn (10) i tre olika bredder, används bl. a. för att konstruera knuten.

Träklubba (11) till stämjärn.

Bryne (12) för att skärpa eggverktyg såsom *yxor*, *stämjärn* och *bandkniv*.

Fogsvans (13) används bl. a. till att såga knuten till rätt bredd. Äldre sågar kan slipas och *skränkas* (vinkling av tänderna) för att bli effektiva. Det finns ett stort urval av moderna fogsvansar av god kvalitet, oftast kan de dock inte slipas/*skränkas*.

Timmersax (14) underlättar då man ska lyfta och i övrigt hantera timret.

Träklubba, stor (15) är användbar för att slå stockarna på plats.

Förutom de traditionella timringsverktygen kan följande vara användbart:

Borrmaskin, kraftig.
Tillhörande borrar, 32 mm eller grövre.
Motorsåg (samt skyddskläder)
Hörselkåpor
Måttband, 20 m
Kofot
Hammare
Spännband

Långdrag, mossor
som isolering

Förberedelser

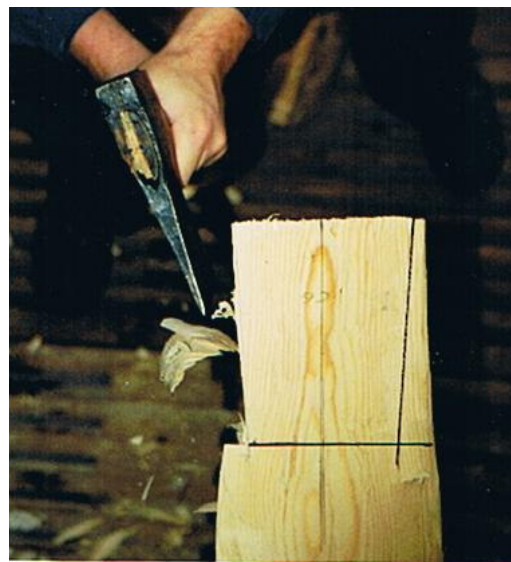
Av dina förberedelser återstår nu att skaffa timmer och lämplig timringslokal.
Timret kan vara blockat (bearbetat på två sidor) antingen genom sågning eller skrädning med yxa.
Att skräda med yxa är mest antikvariskt riktigt men svårt, arbetsamt och tidskrävande - rekommenderas därmed ej för nybörjaren.
Blocksågat timmer finner du hos lokala entusiaster och mindre sågverk.
Notera att ett flertal bilder i arbetsbeskrivningen utgår från ett bygge med blocksågat och fräst timmer (långdragen är maskinellt bearbetade), då skillnader i tillvägagångssätt jämfört med mer hantverksmässig timring föreligger noteras det i texten.

Timringen kan ske inom- eller utomhus, oavsett ditt val bör du välja en plan yta och överväga behovet av elektricitet/belysning. Inomhusarbete är väderskyddat och kan nog därmed också kännas mindre stressande. Dock innebär det att du måste plocka ner och därefter montera upp huset på dess riktiga plats, detta arbete tar som regel totalt c:a en dag i anspråk.

Timmerhusets delar

Bredbilning av timmer

Laxning av golvbjälke.

Arbetsgång

Gör en ritning på huset.

Börja med att iordningsställa en grund, oavsett om den är tillfällig behöver du 4 stödpunkter för hörnen. Dessa skall inbördes vara vinkelrätt placerade samt i våg. För att säkerställa att de är vinkelräta kan du mäta diagonalerna hörn - hörn, erhålles samma mått är det korrekt. Med hjälp av rätskiva + vattenpass eller snöre + snörvattenpass kan du kontrollera att punkterna är i våg.

Välj ut det första varvets timmer (*syllarna*), de ska vara tätvuxna med mycket kärna. Två av sidorna/stockarna skall vara av grövre dimension för att både vara i liv på undersidan samt ge en tillräckligt hög *nacke* inför nästa varv. Kontrollera även syllvarvets diagonaler och fixera det sedan med snedsträvor, du kan också lägga i några eller alla golvbjälkar. I ändarna på bjälkarna gjordes traditionellt en laxning (se foto), motsvarande urtag gjordes i syllen.

Stockarna lägges omväxlande topp-rot. Under hela arbetets gång kontrolleras att höjden i respektive hörn överensstämmer. När man når *hammarbanden* är det en fördel om de så exakt som möjligt är på samma höjd och i våg. Enklarest är att på syllvarvet markera mätpunkter på samma höjd med en spik.

Dubbar (dymlingar) sättes på ungefär 2 meters mellanrum, eller där övriga omständigheter så kräver. Vid fönster- och dörröppningar fästes *gåtar*, dessa stabiliserar väggen i sidled samtidigt som den tillåts sjunka.

Då timmer av full längd lägges görs de två knutarna parallellt, för att förenkla förloppet visar följande beskrivning i huvudsak läggning av ett timmer mellan knut och fönsteröppning.

Traditionellt har måttenheten tum (c:a 2,5 cm, finns olika standarder) använts, i denna beskrivning används metersystemet.

Gåtar, konstruktion och användningsområde